tussen Duin & Dijk

Natuur in Noord-Holland. Jaargang 2 4 2003

Kees Scharringa

Weidevogels

Dit artikel is deel twee van een tweeluik over het wel en wee van weidevogels in Noord-Holland. Het eerste deel ging over trends. Het tweede deel gaat over huidige aantallen, dichtheden en belangrijke weidevogelgebieden.

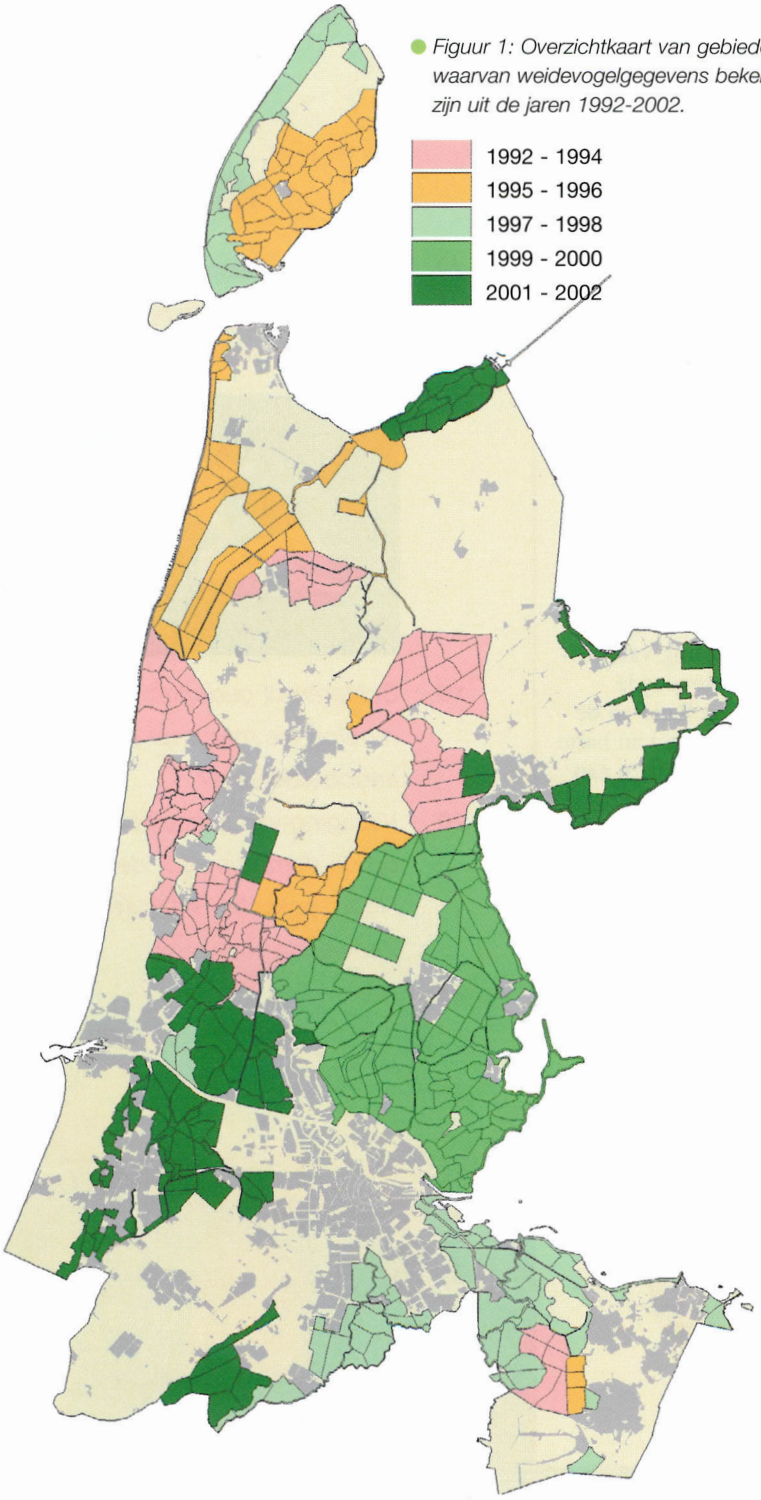

Figuur 1: Overzichtkaart van gebieden waarvan weidevogelgegevens bekend zijn uit de jaren 1992-2002.

Dit artikel geeft een overzicht van de aantallen broedparen en dichtheden van weidevogels in Noord-Holland rond 2000. Daarnaast wordt aangegeven welke gebieden als weidevogelgebieden kunnen worden bestempeld. De Noord-Hollandse aantallen worden vergeleken met de Nederlandse aantallen om na te gaan hoe belangrijk onze provincie is in nationaal verband. Voor het bepalen van aantallen en dichtheden en het aangeven van weidevogelgebieden zijn vooral gegevens van de gebiedsinventarisaties van de Provinciale Natuur Informatie (PNI) gebruikt. Sinds 1992 is een groot deel van het Noord-Hollandse cultuurland op weidevogels geïnventariseerd (figuur 1). Naast provinciale gegevens zijn er gegevens gebruikt van Staatsbosbeheer, Natuurmonumenten, Landschap Noord-Holland, Vogelbeschermingswacht 'Zaanstreek' en SOVON. Het geheel is aangevuld met gegevens uit de literatuur (o.a. Binsbergen 2002, Fabritius 2001 en Geelhoed 1998). Alle gebruikte gegevens hebben in principe betrekking op de periode 1992-2002.
De schattingen van de aantallen broedparen zijn in de eerste plaats optellingen van aantallen in de geïnventariseerde gebieden. De aantallen in de niet-geïnventariseerde gebieden zijn geschat op grond van een (geschatte) dichtheid en oppervlakte. Bij de drie zangvogels (veldleeuwerik, graspieper en gele

onder druk (2)

Tabel 1 Soort	Aantal broedparen		% geteld	Schatting 1990	
	geteld	geschat		geteld	geschat
scholekster	11.000	13.000	77	18.000	21.000
kievit	24.000	28.000	82	24.000	28.000
grutto	12.000	13.000	> 90	12.500	14.000
tureluur	5.000	6.000	85	4.600	5.900
kemphaan	40	60	83	100	200
watersnip	80	120	51	200	300
slobeend	1.600	2.000	90	2.400	3.200
zomertaling	150	250	63	200	300
kuifeend	2.500	3.500	76	3.000	4.000
veldleeuwerik	3.000	5.000	46	8.000	14.000
graspieper	4.000	6.000	58	4.000	7.000
gele kwikstaart	4.000	6.000	25	4.000	6.000

Tabel 1: Aantalschatting van weidevogels in Noord-Holland rond 2000. Het % geteld geeft aan welk deel van de schatting is gebaseerd op tellingen. Ter vergelijking is een schatting rond 1990 gegeven.

kwikstaart) is een correctie doorgevoerd voor de trefkans. Bij deze soorten zijn de getelde aantallen altijd lager dan de aanwezige aantallen.
Deze stappen leveren per soort een aantalschatting voor Noord-Holland op. De (afgeronde) resultaten zijn ondergebracht in tabel 1.
Voor de waardering van weidevogelgebieden zijn de criteria gebruikt van de vier weidevogelpakketten uit de 'Subsidieregeling Agrarisch Natuurbeheer' (SAN) uit het Programma Beheer (Min. LNV 1999). Naast de twaalf soorten uit tabel 1 worden hierbij nog de volgende vier soorten betrokken: wintertaling, krakeend, kluut en visdief.

Hoeveel weidevogels zijn er nog?

De kievit is nog steeds onze meest algemene weidevogel, op afstand gevolgd door grutto en scholekster. Hekkensluiters zijn watersnip en kemphaan met respectievelijk ongeveer 120 en 60 geschatte broedparen/broedende hennen.
In tabel 1 is ook voor elke soort aangegeven welk percentage van de aantalschatting werkelijk geteld is. Voor de grutto ligt dit boven de 90 %. Met andere woorden: vrijwel alle gebieden waar deze soort voorkomt zijn geïnventariseerd. Aan de andere kant van de schaal vinden we de gele kwikstaart met ongeveer 25% geteld en 75% geschat. Deze soort komt vooral voor in bouwlandgebieden en gebieden ➤

Tureluur. Foto: Piet Munsterman.

Grutto. Foto: Piet Munsterman.

met een gemengd grondgebruik, gebieden die grotendeels niet geïnventariseerd zijn.

De laatste keer dat er met de gegevens van de PNI aantalschattingen van weidevogels in Noord-Holland zijn gemaakt, betrof gegevens uit de jaren 1985-1993 (tabel 1). De uitkomsten van deze aantalschatting wijken voor enkele soorten sterk af. Naast kemphaan en watersnip, zijn vooral scholekster en veldleeuwerik enorm in aantal afgenomen. Opmerkelijk is dat de huidige schatting van het aantal grutto's nauwelijks afwijkt van de eerdere schatting. Gezien de gesignaleerde afname van de soort (Scharringa 2003) is het aannemelijk dat de eerdere schatting wat aan de lage kant is geweest.

Aandeel Nederlandse weidevogelpopulaties

Vergelijken we de aantallen met die in de 'Atlas van de Nederlandse Broedvogels' (Sovon 2002) dan blijkt Noord-Holland nog steeds een belangrijke weidevogelprovincie (figuur 2). Er zijn echter wel verschillen tussen de soorten. Absolute koploper is de kemphaan. Van de Nederlandse broedpopulatie broedt tegenwoordig ongeveer 40% in onze provincie. Ook voor grutto, tureluur, slobeend en kuifeend heeft Noord-Holland een grote verantwoordelijkheid. Van deze vier soorten is het Noord-Hollandse aandeel 19-25% van de Nederlandse populatie. Het aandeel van de nummer-één van de jaren tachtig, de kuifeend, is gezakt van circa 35% tot circa 19%. Dit komt vooral doordat de soort elders in Nederland sterk is toegenomen.

Tabel 2: De gemiddelde dichtheid van weidevogels in veen- en kleigebieden in Noord-Holland. Bij kleigebieden is onderscheid gemaakt tussen graslandgebieden (75% grasland) en gebieden met een gemengd grondgebruik (25% grasland). Bij de veengebieden zijn dichtheden van reservaatgebied en agrarisch gebied (inclusief agrarisch natuurbeheer) apart vermeld. Dichtheid in aantal territoria/broedparen per 100 ha cultuurland.

Tabel 2

Soort	Veengebieden grasland			Kleigebieden grasland	Gemengd
	totaal	reservaat	agrarisch		
scholekster	12	18	9	15	17
kievit	41	51	35	23	16
grutto	29	42	21	13	5
tureluur	10	14	7	6	3
kemphaan	0,1	0,2	< 0,1	< 0,1	-
watersnip	0,2	0,4	< 0,1	< 0,1	-
slobeend	3	5	3	1,7	0,7
zomertaling	0,2	0,3	0,2	0,2	0,1
kuifeend	3	5	2	2	1,5
veldleeuwerik	4	6	2	2	3
graspieper	2	4	1,3	1,1	2
gele kwikstaart	0,8	0,7	0,8	1,5	4
Alle soorten	105	145	82	66	51

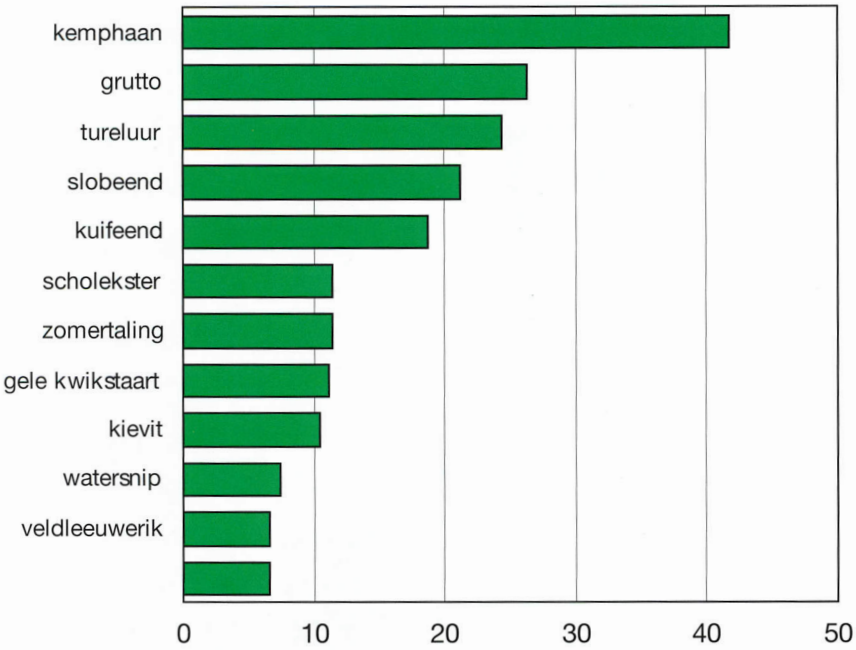

Figuur 2: Percentages van de Nederlandse populaties van weidevogels die broeden in Noord-Holland.

Figuur 3: Weidevogelgebieden in Noord-Holland.

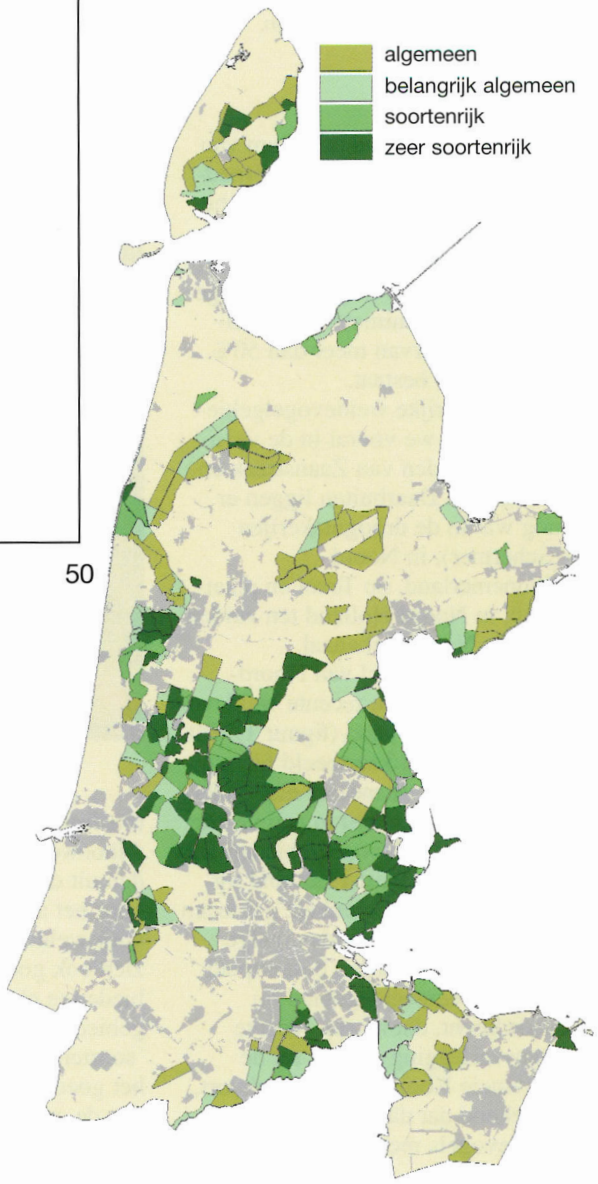

Veengebieden veel rijker dan kleigebieden

De dichtheid van de meeste weidevogels verschilt duidelijk tussen veen- en kleigebieden en tussen graslandgebieden en gebieden met een gemengd grondgebruik. Over de dichtheden in bouwlandgebieden kunnen we helaas niets zeggen, omdat er onvoldoende recente inventarisatiegegevens bekend zijn. Gebieden met een gemengd grondgebruik vinden we in Noord-Holland alleen op klei (en zand). We vinden er gemiddeld 51 paar weidevogels per 100 ha (tabel 2). Vooral scholekster, kievit en gele kwikstaart bereiken hier relatief hoge dichtheden. De laatstgenoemde soort bereikt hier zelfs de hoogste dichtheid. Kleigraslanden zijn iets rijker met gemiddeld 66 paar per 100 ha. Er komen vooral meer kieviten en grutto's voor.
In veenweidegebieden broeden beduidend meer weidevogels, gemiddeld vinden we hier 105 paar per 100 ha. De belangrijkste verschillen met kleigraslanden vinden we bij kievit, grutto en tureluur. Er zijn verder duidelijke verschillen tussen reservaatgebieden en agrarische gebieden. In de reservaatgebieden broeden bijna tweemaal zoveel weidevogels als in het boerenland. Soorten met een groot verschil in dichtheid zijn grutto, tureluur, kuifeend, veldleeuwerik en graspieper. Kemphaan en watersnip komen zelfs buiten de veenweidereservaten nauwelijks meer voor als broedvogel.
Bij de hier gepresenteerde dichtheden moet een kanttekening worden gemaakt. Een deel van de gebruikte gegevens is mogelijk verouderd, waardoor de dichtheden inmiddels misschien wat lager zijn. Dit geldt in het bijzonder voor de kleigebieden, waar een belangrijk deel van gegevens afkomstig is uit de jaren 1992-1996 (figuur 1). Sindsdien zijn de meeste soorten hier duidelijk in aantal afgenomen. Dit betekent dat de verschillen in dichtheden tussen veen- en kleigebieden mogelijk nog groter zijn dan uit tabel 2 blijkt.

Weidevogelgebieden

Figuur 3 geeft de vier typen weidevogelgebieden uit de 'Subsidieregeling Agrarisch Natuurbeheer' (SAN). Dit zijn 'algemeen weidevogelgebied' (≥ 25 broedparen per 100 ha), 'belangrijk algemeen weidevogelgebied' (≥ 50), 'soortenrijk weidevogelgebied' (≥ 75) en 'zeer soortenrijk weidevogelgebied' (≥ 100 broedparen per 100 ha). Bij de drie laatstgenoemde typen hoort ➤

● *Kievit. Foto: Piet Munsterman.*

nog een aanvullend criterium van ≥ 20, 35 respectievelijk 50 broedparen per 100 ha van de kritische soorten (alle soorten met uitzondering van scholekster en kievit). In figuur 3 zijn alleen gebieden opgenomen met minimaal 25 ha cultuurland waarvan meer dan 50% uit grasland bestaat.
De soortenrijke weidevogelgebieden vinden we vooral in de veenweidegebieden van Zaanstreek en Waterland. Daarbuiten liggen er nog wat in de droogmakerijen (Schermer), in Noord-Kennemerland, op Texel en plaatselijk in Noord-Holland ten zuiden van het Noordzeekanaal.
Van een groot deel van Noord-Holland zijn geen recente weidevogelgegevens bekend (figuur 1). Dit maakt voor het kaartbeeld niet zo veel uit, daar de meeste niet onderzochte gebieden niet in een van de vier typen weidevogelgebieden vallen. Alleen in West-Friesland liggen misschien nog enkele gebieden die mogelijk als 'weidevogelgebied' kunnen worden bestempeld. Van het veenweidegebied bij Loosdrecht, dat na een recente grensverlegging nu ook tot de Provincie Noord-Holland behoort, is bekend dat daar nauwelijks weidevogels meer broeden (basisgegevens PNI 2003).
Alhoewel de criteria voor dichtheden uit de SAN ontwikkeld zijn voor het afsluiten van contracten voor weidevogelbeheer, lenen deze zich ook goed om weidevogelgebieden te classificeren. In een gebied dat zich classificeert als 'soortenrijk weidevogelgebied' is het goed mogelijk om te voldoen aan de criteria die horen bij het contract voor dit type weidevogelbeheer. In deze zin is het dus niet vreemd om de criteria voor dichtheden uit de SAN te gebruiken voor het classificeren van weidevogelgebieden.

Kees (C.J.G.) Scharringa, Provincie Noord-Holland, afdeling Onderzoek, Postbus 123, 2000 MD Haarlem. Tel: 0235143152 (tot 1-1-2004).

In het tweeluik 'Weidevogels onder druk' zijn de belangrijkste feiten over het wel en wee van weidevogels in Noord-Holland in beknopte vorm bijeengebracht. Hoeveel zijn er nog, waar zitten ze en gaat het goed of gaat het slecht? Om deze vragen te beantwoorden zijn veel data bewerkt en geanalyseerd. De belangrijkste bron voor Noord-Hollandse weidevogelgegevens is de Provinciale Natuur Informatie (PNI), inclusief het weidevogelmeetnet. Al 25 jaar zijn de gegevens van de PNI een belangrijke bron van informatie voor iedereen die iets met vogels in Noord-Holland doet.
Er gaat echter van alles veranderen bij de provincie Noord-Holland. Door het besluit om het ambtelijk apparaat van de provincie sterk af te slanken en hierbij in ieder geval de afdeling onderzoek op te heffen, is het onduidelijk hoe het verder gaat met de PNI. Het is mogelijk dat deze afdeling elders binnen de organisatie een plaats krijgt. Ook wordt er nagedacht over 'outsourcing', een duur woord voor iets buiten de deur zetten en elders onderbrengen. Als er meer bekend is, zullen daar in dit tijdschrift mededelingen over verschijnen.

Literatuur

- BINSBERGEN, A. E.A. 2002. Rode Lijst van vogels op Texel. Vogelwerkgroep Texel, Oosterend.
- FABRITIUS, H.E. 2001. De Watersnip als broedvogel in Noord-Holland. De Graspieper 21 (3): 86-88.
- GEELHOED, S. E.A. (RED) 1998. Vogels in het landschap van Zuid-Kennemerland en de Haarlemmermeer. Vogelwerkgroep Zuid-Kennemerland/KNNV Uitgeverij, Utrecht.
- MINISTERIE VAN LNV 1999. Bijlage bij de Subsidieregeling Agrarisch Natuurbeheer. Den Haag.
- SCHARRINGA, C.J.G. 2003. Weidevogels onder druk. Tussen Duin en Dijk 2 (2): 18-21.
- SOVON VOGELONDERZOEK NEDERLAND 2002. Atlas van de Nederlandse Broedvogels 1998-2000. Leiden.